

Հայտնի է, որ մ.թ.ա. I դ. I քառորդում Հայոց արքա Տիգրան Մեծը Հայաստանի քաղաքներում բնակեցրեց մեծաքանակ հուդայականներին, որոնց կազմում կային կապաղովկացիներ, կիլիկեցիներ, հույներ և հրեաներ: Վերջիններս Հայաստանում մինչ այդ եղել են բնական, ցարուցրիվ տարագրման (միգրացիայի) եղանակով (մ. թ. ա. I դ. Հայաստանում եղած ժողովրդագրական շարժերի մասին տե՛ս [4], էջ 156-166), ուստի և հայ իրականության մեջ որևէ զգալի հետք չեն թողել, բայց ահա մ.թ.ա. I դ. II կեսին, երբ հուդայական գաղթականները, որոնք V դ. հայ իրականության մեջ հրեա են կոչվում, զանգվածորեն տեղավորվել ու ինտեգրվել էին նոր սոցիալ-տնտեսական ու մշակութային միջավայրում, սկսում է գործել վերոնշյալ միտումը՝ Հայաստանի բիբլիականացումը կամ, կրոնական տեսակետից, յուրայնացումը (ոչ թե յուրացումը): Դժվար չէ պատկերացնել, որ այս առումով «Հայահրեից» գաղութի բախտը բերել էր, որովհետև Սուրբ գիրքն առատորեն հնարավորություն էր ընձեռում հուդայականներին՝ պանծացնելու իրենց նոր բնակավայրը՝ որպես «դրախտավայր» ու փրկարար Նոյան տապանի հանգրվան: Դեռ ավելին, սուրբգրային հիշատակումների և աշխարհագրական ու տեղանվանական տվյալների «բարենպաստ» համադրումներն առիթ էին տալիս որոշ առավելություններով գերազանցելու ոչ միայն տարաշխարհի հուդայական գաղութներին, այլև հյուրընկալ երկրի այլ հուդայական համայնքներին: Ավելորդ է ասել, որ իրենց գաղութի ու երկրի գովազդը Հայաստանի հուդայականները հասցնում էին տարբեր առևտրական կենտրոններ, իսկ ուխտավորները՝ Երուսաղեմ, ի լուր համայն հրեության: Փաստորեն, եթե դարեր առաջ Արարատի երկիր-Հայաստանն էր հայտնվել Սուրբ գրքում [5], այդուհետև մ.թ.ա. I-մ.թ. I դդ. Սուրբ գիրքն է հայտնվում Հայաստանում, որովհետև հուդայական համայնքների միջոցով հայերը յուրացնում էին ոչ միայն Սուրբ գրքի ինչ-ինչ տեղեկություններ, այլև դրանց հարատու նորաստեղծ համայնքային ավանդություններ ու մեկնություններ:

Փավստոս Բուզանդի «Պատմությունից» հայտնի է, որ «հրեական» համայնք է եղել նաև Գողթնի Նախճուան քաղաքում, որին բոլոր մյուս համայնքների հետ IV դ. 60-ական թթ. գերեվարել է պարսից Շապուհ II-ը: Մոտ չորս հարյուր տարի գոյություն է ունեցել Մեծ Հայքի հուդայահրեից գաղութը, և այդքան մեծ ժամանակաշրջանում կարող էր լայն տարածում գտնել Նախճուանի գաղութի այն կարծիքը, թե իբր Նոյի տապանը նստել է Մասիս-Արարատի գագաթին կամ Տարոնի հուդայականների կարծիքը, թե իրենց նահապետ Մեմը նախ բնակվել է Սիմ լեռան ստորոտին, և որ տարբեր ուղղություններով սկսել են ցրվել Ցրոնքից և այլն: Հետաքրքիր է, որ Սիմ-Ցրոնքի կեղծ ստուգաբանական ավանդապատումին հետևող հուդայականները Նոյան տապանի հանգրվան են համարել Կորդուքի Ջուղի լեռը, որովհետև վերջինս իրենց

ավելի մոտ ու տվյալ տարածքում էլ հանրայնորեն ընդունված էր: Իսկ դրան զուգահեռ հնարավոր էր, որ Գողթնի բնակիչներն իրենց գավառի անունը ընկալեին իբրև «գաղթ» բառի փոփոխված ձև, որովհետև Նոյի սերունդների գաղթը սկսվել է այնտեղից և այլն:

Կասկած չկա, որ շատ հուղայական համայնքներ իրենց բնակավայրերի ամենաբարձր լեռները դիտել են իբրև հնարավոր հավակնորդներ Նոյան տապանի հանգրվանի, որովհետև նրանք բոլորը լավ էին հասկանում, որ իրենց Սուրբ գիրքը տեղը որոշակի չի անվանում («ի լերինս Արարատայ»), ուստի պետք էր գտնել այն: Դրա համար, ինչպես ասվեց, միջավայրում բարձր գագաթ լինելը բավարար չէ, հարկավոր է լրացուցիչ կռվան: Եվ այդ կռվանը գտան Նախճուանի «հրեաները». նրանք ուշադրություն դարձրին այն հանգամանքի վրա, որ բարձրագույն Ավագ-Ազատ-Մասիսի (5165 մ) ստորոտին գտնվող քաղաքը կոչվում է... Նախիջևան: Դա իբր քիչ է, լեռան լանջին թառած գյուղն էլ կոչվում է... Ակոռի (Արկուռի): Ահա քեզ հզոր կռվաններ ի հիմնավորումն տապանակիր լեռան և ի լուր աշխարհի ու տեղաբնիկ հայերի, ում համար Ազատ-Մասիսը առասպելապատ ու խավարչտին լեռ է՝ հանգրվան քաջքերի ու դևերի:

Փորձենք այս դիտարկումները համապատասխան փաստերով տեղավորել պատմական հենքի վրա:

Արևելյան Հայաստանում պատմական Գողթն գավառի նշանավոր կենտրոնը՝ Նախճուանը, որ հայերեն գրավոր հիշատակվել է սկսած V դարից, ժողովրդախոսակցական լեզվով մինչև օրս կոչվում է Նախիջևան: Տեղանվան նախնական և վերջնական նշված տարբերակների միջև, պետք է ենթադրել, որ կապող օղակ է եղել «Նախճուան» / «Նախճեւան» ձևը, ինչպես երևում է ոչ միայն քաղաքի և գավառի անվան թուրքերեն արտասանությունից, այլև հայ ժողովրդական բարբառներից և խոսակցական լեզվից:

Դատելով ժողովրդական մի տարբերակից («Մթամ քիչ ին Շիրվանա, հրմել էկան Նախճեվանա»¹), որ XIX-XX դդ. տարածված էր Ելիզավետպոլի նահանգի Ղազախի գավառում, Նախիջևանին զուգահեռ այդ անվանաձևը կիրառվել է նաև նախորդ դարում: Թե որքան հին է Նախճուան>Նախիջևան անցման միջնորդ տարբերակը, կարելի է կռահել Նախիջևան ձևի հնությունը որոշելու միջոցով:

¹ Ասույթը (= Իբր քիչ էին Շիրվանից, հիմա էլ եկան Նախիջևանից) հաճախ կիրառել են XX դարի սկզբին ծնված պապիս ծնողները, որոնցից լսել է հայրս՝ Սամվել-Անդրանիկ Սահակյանը (1930-2013): Վերջինիս բացատրելով՝ ասույթն օգտագործվում էր այն դեպքում, երբ տարբեր տեղերից անսպասելի հյուրեր էին գալիս տուն, իսկ հյուրասիրելու բան չկար:

Մինչ այդ պետք է հիշեցնել, որ Նախճուան անունը հայերենում իրանական փոխառություն է, հավանաբար, մինչարշակունյան ժամանակաշրջանից: Համոզիչ չեն, իհարկե, տեղանվան ստուգաբանության եղած փորձերը, որոնք անունը բխեցնում են Կովկասյան «նախ» ցեղանունից կամ էլ՝ նախճիր (=սպանդ, որս) իմաստից: Տողերիս գրողը դեռևս ասպիրանտական տարիներին տեղանվան մասին հարցրել է ամերիկացի իրանագետ Ջեյմս Ռասսելին, երբ վերջինս Երևանում մասնակցում էր հայագիտական միջազգային առաջին սիմպոզիումին: Ի պատասխան, նա կասկածելով ենթադրություն է հայտնել, որ «նախճուան» կարող է նշանակել՝ կարևորը, գլխավորը, առաջինը: Այդ կասկածը, սակայն, կարելի է փարատել, եթե նման տեղանունը կիրառվի իշխանական նստավայրի նկատմամբ: Օրինակ, որևիցե իշխանական տարածքում այդ անունը լիովին կարդարացվեր, եթե դրանով ընդգծվեր տվյալ գյուղի կամ քաղաքի իշխանանիստ լինելը, ինչպես թագավորական ընտանիքի և արքունիքի կեցավայրը ուստան կոչելը: Եվ իրոք, այդ իմաստի դեպքում է հնարավոր, որ նույն տեղանունը կրկնվի տարբեր տարածքներում՝ Գողթն, Շիրակ և այլն: Տեղանունների այդ շարքում է դասվում նաև Մամիկոնյանների Տայքից հայտնի մի գյուղի անուն՝ Իշխան (հիշենք Ներսես Տայեցի կամ Իշխանցի կաթողիկոսին), որ պետք է հասկանալ իշխանական, իշխանանիստ իմաստով: Օրինակ, Արշակունիների օրոք Կամսարական իշխանների կեցավայր եղած ավանը՝ Շիրակի Նախճուանը, ըստ պատմահայր Մովսես Խորենացու (III գ., ԼԲ), իրոք, իշխանանիստ էր ոչ միայն անվամբ, այլև մյուս հատկանիշներով (Կամսարական տոհմի մարդկանց բնակատեղի, ստորգետնյա մթերանոց և այլն): Երբվանի՞ց է Նախճուանը հայերենում հնչել Նախիջևան: Առողջ տրամաբանությունը կարող է հուշել այն ժամանակից, երբ այդ փոխառյալ անունը հոլովվեց ժողովրդախոսակցական լեզվում: Այսինքն, եթե փոխառումը եղել է Երվանդյանների օրոք, ուրեմն ամենաուշը մ.թ.ա. III դ. կունենայինք Նախիջևան ձևը: Բարեբախտաբար այս հարցում միայն տրամաբանությամբ չենք կողմնորոշվում: Ունենք մ.թ. I դ. մի վկայություն, որի հեղինակը Հովսեփոս Փլավիոսն է: Նա իր «Հրեական հնախոսություն» գրքում, պատմելով ջրհեղեղի սյուժեն, գրում է. «Երբ տապանը կանգ առավ Հայաստանում գտնվող մի լեռան վրա, Նոքոսը (=Նոյ)...մնաց այնտեղ: ...ևս յոթ օր սպասելուց հետո նա բաց թողեց տապանի անասուններին, ինքն էլ իր գերդաստանով դուրս գալով՝ Աստծուն զոհեր մատուցեց և խնջույք արեց ընտանիքի անդամների հետ: Հայերը մինչև օրս այդ վայրը կոչում են իջնելու տեղ (Αποβατήριο- Ա.Ս.), քանի որ այնտեղ է փրկվել տապանը, և մինչև օրս այդ վայրում ցույց են տալիս բեկորները» ([6], էջ 54): Գիտնականները գրեթե միաձայն ընդունում են, որ հունարեն Αποβατήριο բառը հայկական Նախիջևան տեղանվան թարգմանական

պատճենն է ([3], էջ 274 և այլք, [7]): Հետագայում, Հովսեպոսից առնելով, «ապոքրաստերիոն»-ը իբրև տեղանուն է օգտագործել Եվստատիոս Անտիոքացին (IV դ.)[8], իսկ Հիերոնիմոսը, այն թարգմանելով լատիներեն, գրում է. «Այս վայրը հայերն անվանում են Exitus կամ Egressus» (Էլման կամ իջման տեղի) (*Hieronimus, Opera omnia, Ed. Vallarsi, t. III, p. 125* (հղումն ըստ [2])):

Այն, որ հայերը մինչև օրս այդ տեղը կոչում են Նախիջևան, հասկանալի է: Իսկ ովքե՞ր որոշեցին, որ դա կապ ունի Նոյի հետ, և այդ մասին հաղորդեցին Հովսեպոսին: Միանշանակ՝ Նախիջևանի հուդայական համայնքի ներկայացուցիչները, ովքեր ուխտի են գնացել Երուսաղեմ: Հովսեպոսի հաղորդած այս տեղեկությունն անգին է այլ առումներով ևս: Նախ, որ հաստատվում է «Նախիջևան» ձևի վաղ գոյությունը, երկրորդ, որ Հայաստանի «հրեաները», արագ յուրացնելով ժողովրդախոսակցական հայերենը, կեղծ կամ ժողովրդական կոչված ստուգաբանությունների միջոցով Մուրբ գրքին հարասող լեզենդներ էին հորինում, և որ Նախիջևանը որպես Նոյի առաջին հանգրվան է ընկալվել մ.թ.ա. I դ. II կեսից սկսյալ, երրորդ, որ ամենակարևորն է, նրանք հետագայի քրիստոնյա հայ ժողովրդի համար ակամայից ստեղծեցին նրա ազգային ինքնությունը սնուցող տապանակիր Մասիս-Արարատի խորհրդանիշը:

Բայց ասվեց, որ տապանակիր լեռան ավանդապատումի համար իրական հիմք է ծառայել ոչ միայն Նախիջևան, այլև Ակոռի անունը: Թեկուզ Ակոռի անունը չի նշվում, բայց Աստվածաշնչում Նոյի կողմից լեռան լանջին այգի տնկելուց անուղղակիորեն ենթադրվում է Ակոռիի ավանդապատումը: Համենայն դեպս, վերջինս ածանցված է առաջինից, ուստի կամ հուդայականներն են դրանով ևս ամրացրել Մասիսի տապանակիր լինելը, կամ էլ, ինչն ավելի հավանական է, տեղաբնիկ հայերը Նոյի ու Նախիջևանի լեզենդի ազդեցությամբ հարասել են հարևան հուդայականներին: Փաստն այն է, որ խաղողի որթի մասին եղած պարականոն տեղեկությունները դարձյալ հին են (I դ.), վկայվել են Հովսեպոս Փլավիոսի երկում, որը, սակայն, հայերեն թարգմանության մեջ, ցավոք, տեղ չի գտել (հմմ. [6] և Josephus Flavius, *Antiq. Jud.*, (163) (հղումն ըստ [2], էջ 35) և «Հոբեյանների գրքում» [9]: Սակայն դրանք, որպես Ս. Գրքից անմիջապես բխող բանավոր հարասություններ, կապ չունեն հայերի կամ Հայաստանի հուդայականների հետ: Ինչ վերաբերում է «Հոբեյանների գրքին», պետք է ասել, որ խնդրո առարկա որթատունկի ավանդապատումը այնտեղ մտել է նույն բանավոր ավանդույթից՝ միայն թե ասված Կորդուքի համար, որովհետև վերաբերում է Լուրբար լեռանը ([9], էջ 9):

Կարելի է ենթադրել, որ եթե Մասիս լեռան ստորոտի քաղաքի անունը Նախիջևան չլիներ, Մասիսը չէր լինի տապանակիր լեռ, կամ

այլ ավանդապատում կհորինվեր: Կամ եթե Շիրակի Նախիջևան ավանում կամ էլ Վանանդի Իջավան գյուղում հուդայական կամ հրեից համայնք լիներ, գուցեն տապանակիր լեռան հավակնորդ կդառնար Արագածը և այլն: Սա ավանդապատումի ժանրի պոետիկայից բխող եզրահանգում է, ոչ թե գուշակություն:

Հնարավոր է, որ Նախիջևան անվան «ապացուցողական» ուժն այնքան մեծ է եղել, որ նրա ազդեցությամբ «իջման ավան» նշանակությամբ մի տեղանուն էլ հետագայում հայտնվել է Կորճայք նահանգում՝ արդեն իսկ քրիստոնեական կամ իսլամական միջավայրում: Փաստորեն, այսու ի չիք են դառնում բոլոր այն վեճերը, որոնք արվել են այն հարցի շուրջ, թե Մասիսը երբվանից է տապանակիր լեռ ճանաչվել, որովհետև այդ ավանդույթը մ.թ.ա. I դարից մինչև օրս անընդմեջ գոյություն է ունեցել: Համեմատելու համար հիշենք, որ հայոց Կորճայք կամ Կորդուք գավառի տապանակիր Ջուղի լեռան ավանդույթը գալիս է ավելի հնուց, գուցեն մ.թ.ա. II հազարամյակից, որովհետև այն ժամանակ, երբ միջագետքյան ջրհեղեղի վիպասքը հյուսվում էր, տարատեսակ սեմական էթնիկ տարրեր արդեն ապրում էին Արարատ-Ուրարտու-Հայաստանի հարավային շրջաններում: Դրա համար էլ Կորդվաց լեռների բարձր գագաթին տրված բոլոր անունները սեմական ծագում ունեն², ուստի Արարադ և Կարդու անունները՝ հնարանքի, իսկ Մարարադը գրչական թյուրիմացության արդյունք պետք է համարել, ինչպես ժամանակին նկատել են Մ. Էմինը, Ստ. Մալխասյանցը, Ֆրիդրիխը և այլք:

Ըստ մշակութային ավանդույթների ժառանգորդման և փոխներթփանցման օրենքների՝ միանգամայն սպասելի էր, որ միջագետքյան ավանդապատումի և նրա տապանակիր լեռան օրինակով Կորդուքում տեղայնացվեր նաև Նոյան տապանի ավանդապատումը, ինչպես որ, իրոք, դա գուցե առաջինը փորձել է կռահել Նիկողայոս Դամասկացին և լիովին արձանագրել է «Հոբեյանների գիրքը» (I դ.): Սակայն այս բնական մշակութային երևույթի մեջ շեղում մտցրին Հայքի կենտրոնում բնակված հուդայականները, ովքեր ի լուր աշխարհի հայտնաբերեցին Ազատ-Մասիսն իբր տապանակիր լեռ՝ ցույց տալով Նոյ նահապետի էջքի և Նախիջևանի միջև եղած կապը: Այս նորությունը դեռևս հայտնի չէ «Հոբեյանների գրքի» հեղինակին, բայց նրան գուգահեռ արդեն հայտնի է Հովսեպոս Փլավիոսին: Վերջինս այն բազմիմաց հեղինակն է, ով գիտի և՛ միջագետքյան տապանակիր լեռը, և՛ երբայական

² Արդյո՞ք նման ծագում չունի նաև Կորդու(+ք) տեղանունը: Հարցն իրավասու է, եթե հաշվենք, որ նրա նմանությունը Գուդրոն-ին պատահական չէ, իսկ եթե ոչ՝ հարցն ավելորդ է, մի խոսքով, պատմահամեմատական հնչյունաբանության խնդիր է:

վեպի նոր տապանակիր լեռը, ուստի և ինքն էլ հենց կապող դեր է ստանձնում երկու ավանդույթների միջև:

Վերաբերյալ դրույթներից բխում է մի խնդիր. ի՞նչ էր մտածում Հովսեփը՝ ակնհայտորեն նկատելով, որ Նոյի մասին պատումը երբեմն չի համընկնում միջագետքյան պատումը ներկայացնող հեղինակների հաղորդագրությանը: Նա համարելով, որ երկու պատումներն էլ վերաբերում են Նոյին՝ միայն թե անվան փոփոխմամբ, աշխատում էր դրանք հաշտեցնել ու համապատասխանեցնել իրար: Եվ դա լավ երևում է այն բանից, որ Հովսեփը սկզբից պատմում է Նոքոսի մասին, հետո բերում է միջագետքյան ավանդությունը պատմողների կարծիքները՝ կարծես ցույց տալու, որ նույն ջրհեղեղի մասին է խոսքը:

Ասվածի հաստատումը կարող է լինել այն փաստը, որ Հովսեփը միջագետքյան պատումի որոշ տարրեր ներմուծեց երբայական պատում: Դրանցից են, օրինակ, երբ գրում է, թե ջրհեղեղից «մարդկանց մեծ մասը չկարողացավ փրկվել՝ փախուստի ապավեն չունենալու պատճառով» ([6], էջ 54), կամ էլ երբ գրում է, թե «մինչև օրս այդ վայրում ցույց են տալիս դրա (տապանի) բեկորները» [6]: Դեռ ավելին, Հովսեփն թվում էր, որ իրեն նախորդող հեղինակներից կարելի է որոշ մանրամասներ իմանալ, ասենք՝ նշվածների կամ էլ տապանի իջման վայրի մասին և այլն: Իգուր չէ, որ «Հոբեյանների գրքի» հեղինակը Նոյան տապանի իջման վայր է կարծել Լուբար լեռը, որը իրականում միջագետքյան վիպական տարրերից է: Ահա այս երկու վիպական ասքերի ի մի բերումը և դրանց տարբերությունների հաշտեցումը, որ սաղմնային վիճակում տեսանք «Հրեական հնախոսություն» և «Հոբեյանների գիրք» կոչված աղբյուրներում, մոտ ապագայում ընդօրինակվելու և ոճական հնարք է դառնալու քրիստոնյա պատմիչների երկերում (Եվսեբիոս Կեսարացի, Մովսես Խորենացի և այլք): Քրիստոնեության տարածման հետ հրեական ավանդույթի հետևորդները շատացան, բայց նրանց մեծ մասը վաղ դարերում դեռևս հակված էր տապանակիր լեռը ցույց տալու Կորդուքում: Ինչպես վկայում են Բուզանդը, Խորենացին և այլք: Աստիճանաբար, սակայն, ավելի է արմատավորվում ու տարածվում կենտրոնական Հայաստանի հուդայականների ու տեղացի քրիստոնյա հայության կարծիքը, թե Մասիսն է տապանակիր լեռը: Մրցակցային մշակույթի այս հետաքրքիր դրսևորումը ծնել է աշխարհագրական նոր անուն երկու լեռների համար էլ. Ջուդի լեռան դեպքում՝ Արարադ, Մասիսի դեպքում՝ Արարատ: Ինչու, որովհետև Ս. Գիրքը, երբ տեղացի քրիստոնյաների կողմից յուրացվեց, նախ, մի քանի լեզվով (ասորերեն, հունարեն), ապա թարգմանվեց նաև հայերեն, սուրբգրային «ի լերինս Արարատա» արտահայտությունը ընկալվեց ոչ թե բառացի՝ Արարատի լեռներում, իբրև երկրանուն, այլ սկսեցին հասկանալ, ավելի ճիշտ, իմաստավորել իբրև լեռնանուն՝ Արարատ լեռնե-

րում: Այս համոզմունքն աստիճանաբար ավելի ամրացավ վիպական գրավոր շրջանառմամբ՝ զուգահեռաբար, բայց ավելի վաղ վկայությունները պահպանվել են Կորդուքից, ինչպես երևում է նրա վերաբերյալ եղած հիշատակումներից (Եփրեմ Ասորի, Հակոբ Մծբնացի, Փավստոս Բուզանդ, Մովսես Խորենացի): Հետաքրքիր է, որ Հակոբ Մծբնացու վարքում եղած հրաշապատում վիպական տարրերը, որոնք պատմվել են Կորդուքի լեռան շուրջ (ասորական Կարդու լեռ, որը հորինվել է գավառանունից և Ջուդի-Գուդի անվան փոխանորդն է), հետագայում փոխանցվել են Մասիսին, ուստի մինչև օրս Մասսա լանջին է նշվում ս. Հակոբա աղբյուրը: Մակայն Մասիսի համար Արարատ անվան կիրառումը հավանաբար ուշ է եղել, որովհետև վաղագույն վկայություններից մեկը գտնում ենք Գր. Նարեկացու Մատյանում (X դ.), որտեղ Արարատ լեռը ոչ թե փոխաբերաբար առնված է իբրև կշռաքար, ինչպես սխալմամբ թարգմանում են, այլ իբրև բարձրության չափանիշ՝ բարձրակետ ([10], էջ 127): Թեկուզ, եթե Վարդան Արևելցու վկայությունը համարենք Եղիշեից բխող, կունենանք ոչ միայն V դ. հիշատակում, այլև երկու զուգահեռ անվանումների փաստարկում. «Արարատու լեռոն ոմանք զԿորդուաց ասեն, այլ ճշմարտու ճշմարտութիւն հայտնի առնէ զնա ի Մասիս գոլ» ([11], էջ 245): Ինչու՞ է Մասիսը, որովհետև, ըստ հեղինակի, նահանգի անունը Այրարատ է, որից էլ ծագում է Արարատ լեռնանունը [11]: Ահա սա հիմք է տալիս պնդելու, որ նահանգանունից լեռնանուն ստանալու օրինակը վերցրել են Այրարատից՝ կիրառելով Կորդուքում (հմմ. Այրարատն>Արարատ, Կորդուք > Կորդու > Կարդու), իսկ մինչ այդ երկուսն էլ զուգահեռաբար երկրանվան հիման վրա ստացել են նույն լեռնանունը՝ Արարատ/ Արարադ: Հետագայում տապանակիր լեռը Այրարատ նահանգի հետ ավելի շատ է կապվելու, քան Կորդուքի հետ, մինչև վերջինիս դուրս մղվելը: Հնագույն վկայություններից հայտնի է Հիերոնիմոսի հիշատակումը (IV դ.), որում, սակայն, լեռնանունը չի նշվում³, բայց որը մեծ դեր է խաղալու տապանակիր Մասիս-Արարատը քրիստոնյա Եվրոպայի հանրային գիտակցության մեջ արմատավորելու հարցում:

Մատենադարան

Ա. Ս. Սահակյան

Տապանակիր լեռան ավանդապատումը և Հայաստանի սրբազնացումը

Ցույց է տրվում, թե ինչպես Հայկական լեռնաշխարհից իբրև տապանակիր լեռներ ընտրվեցին Կորդված լեռների Ջուդի լեռը՝ միջագետքյան (շումերա-աքքադա-

³ Այս փաստի և լեռնանունների գործածման հետաքրքիր վերլուծություն է տվել Ա. Մուշեղյանը (տե՛ս [2], էջ 11-16, 31-33):

բաբելոնյան) վիպական ավանդույթում, Մասիս-Արարատը՝ եբրայական ավանդույթում: Հետագայում, երբ քրիստոնեության և իսլամի շնորհիվ տիրապետող դարձավ միայն Նոյան տապանի առասպելը, Նոյի տապանակիրը դարձավ Մասիս-Արարատը՝ քրիստոնեական աշխարհում և Ջուդի լեռը՝ իսլամական աշխարհում: Այս իրավիճակը պահպանվում է մինչև մեր օրերը:

А. С. Саакян

Легенда о горе ковчега и сакрализация Армении

Обосновывается, каким образом на Армянском нагорье в роли горы ковчега в эпической традиции Месопотамии была выбрана гора Джуди в горах Кордука, а в еврейской традиции – Масис-Арагат. Позже, когда через христианство и ислам в мифе о ковчеге господствующим стал лишь миф о Ноевом ковчеге, в христианском мире горой ковчега стал считаться Масис-Арагат, а в исламском мире – гора Джуди. Эта ситуация сохраняется до наших дней.

A. S. Sahakyan

The Legend about the Mount of Ark and Sacralization of Armenia

It is proved why and how in the epic tradition of Mesopotamia the Mount Judy of the Korduk Mountains was singled out from the Armenain Highlands as the Mount of Ark, while in Jewish tradition – the Mount Masis-Ararat. Later, when through the Christianity and Islam the myth about the Noah's ark became dominant in the myth about the ark, Masis-Ararat has become leading in the Christian world, and the Mount Judy – in the Islamic world. This situation remains up to now.

Գրականություն

1. *Петросян А.* In: *Mythical Landscapes Then and Now: The Mystification of Landscapes in Search for National Identity*, Yerevan, “Antares”, 2006, էջ 261-274:
2. *Մուշեղյան Ա.* - ՊԲՀ, 2003, №1, էջ 3-39:
3. *Սարգսյան Դ.* - ՊԲՀ, 2001, №2, էջ 268-276:
4. *Մանասերյան Ռ.*, Հայաստանը Արտավազդից մինչև Տրդատ Մեծ, Եր., 1997:
5. *Ինգլիզեան Վ.*, Հայաստանը Սուրբ գրքի մեջ, Վիեննա, 1947:
6. Հովսեփոս Փլավիոս, Հրեական հնախոսություն, Օտար աղբյուրները հայերի և Հայաստանի մասին, հ. 9, աշխատ. Ս. Կրկյաշարյանի, Երևան, 1976:
7. *F. Murad*, Ararat und Masis, Heidelberg, 1901.
8. *Migne*, *Patrologia Graeca*, t. 18, col. 753:
9. Книга Юбилеев. Введ. и русс. пер. проф. А. Смирнова, Казань, 1895.
10. *Գրիգոր Նարեկացի*, Մատեն Ողբերգութեան, աշխատասիրությամբ Պ. Ս. Խաչատրյանի, Ա. Ա. Ղազինյանի, Եր., 1985, էջ 127:
11. *Լևոն Խաչիկյան*, Եղիշեի «Արարածոց մեկնությունը», Եր., 1992, էջ 245: